

Categorii lexicale *versus* categorii funcționale *via* categorii semilexicale. Cazul prepozițiilor *a, de, la și pe* din limba română

Alexandru Mardale
CNRS/LLF – Université Paris 7
mardale@linguist.jussieu.fr

1. Introducere

Una dintre preocupările majore ale lingviștilor din toate timpurile și de toate facturile (descriptivă, explicativă sau teoretică) o constituie categorizarea unităților care formează inventarul unei limbi naturale.

Rezultatul comun al acestor preocupări constă în recunoașterea universal valabilă a cel puțin două clase de unități lingvistice. Prima este reprezentată de *categoriile lexicale* (numite și *principale* sau *propriu-zise*). A doua este reprezentată de categoriile zise *funcționale* (numite și *secundare* sau *gramatical(izat)e*) – vezi, între mulți alții, Chomsky (1965, 1981), Emonds (1985), Avram (1997), Corver & van Riemsdijk (2001), Baker (2003), Borer (2004).

Categoriile lexicale sunt caracterizate ca fiind acele unități ale unei limbi care au un sens plin (adesea concret) și care, în general, determină sensul (lexical) al sintagmei pe care o proiectează. Astfel de categorii denotă, de obicei, indivizi/entități (de ex. numele), acțiuni/evenimente (de ex. verbul), calități/proprietăți (de ex. adjectivul), direcții/locuri (de ex. prepoziția, adverbul)¹.

Categoriile funcționale sunt acele unități ale limbii care nu au sens lexical, ci gramatical, adesea abstract. Acesta este fie inerent (adică asociat prin excelență categoriei respective), fie este rezultatul unui proces de desemantizare a unei categorii lexicale devenite funcțională. Pentru prima dintre situații pot fi citate ca exemple complementizatorii, anumite articole și/sau morfemele de număr, gen, timp, aspect etc. Pentru cea de-a doua, unele auxiliare, prepoziții și/sau adverbe. Categoriile funcționale nu determină sensul global al sintagmei cu care se combină, ci numai îl specifică sau îl completează.

De asemenea, se admite în mod curent că apartenența la o clasă deschisă sau închisă este un alt criteriu de caracterizare a unităților unei limbi. Categoriile lexicale sunt asociate claselor deschise (o limbă se îmbogățește frecvent cu noi unități provenite prin derivare, compunere și mai ales împrumut), în timp ce categoriile funcționale sunt asociate claselor închise (inventarul acestora este, cu foarte puține excepții, fix).

Este însă evident că o astfel de clasificare a unităților unei limbi este ideală și că între cei doi poli ai axei există o serie de elemente care au statut mixt. Așa cum s-a subliniat în numeroase rânduri, este greu de stabilit o ierarhie precisă a acestora, din moment ce limba este în continuă evoluție și, prin urmare, cazurile de recategorizare (adică trecere de la o categorie la alta) nu sunt puține. Prin urmare, deși am putea încălca un principiu general al gramaticii adesea invocat în unele studii lingvistice contemporane – principiul economiei în limbaj (Chomsky (1995)), – este cu siguranță mai adecvat să vorbim de existența unei a treia categorii de unități, numite în literatură și *categorii semilexicale*. Situându-se între cele două extreme ale axei pe care am citat-o mai sus, aceste categorii se caracterizează prin aceea că „împrumută” din proprietățile celor două clase deja citate. Astfel de unități sunt, în general, rezultatul unui proces incomplet de gramaticalizare și corespund anumitor auxiliare (altele decât cele devenite deja funcționale), cuantificatori și/sau prepoziții.

---

¹ Această clasificare semantică nu este, bineînțeles, exactă din moment ce există nume care, la fel ca adjectivele, denotă proprietăți, sau, la fel ca verbele, denotă evenimente/acțiuni șamd.

Așa cum vom încerca să susținem în cele ce urmează, apartenența la clasa unităților semilexicale nu exclude utilizări care sunt specifice numai uneia sau celeilalte dintre clasele de bază.

În acest articol ne propunem să analizăm câteva dintre prepozițiile aparținând clasei din urmă, și anume prepozițiile *a*, *de*, *la* și *pe* din limba română. Am ales numai aceste patru prepoziții, în primul rând, din motive de spațiu (având în vedere complexitatea datelor) și, în al doilea rând, pentru că ele prezintă anumite particularități care merită a fi studiate în detaliu. Credem însă că o astfel de analiză poate fi extinsă și la alte prepoziții (vezi, de pildă, prepozițiile *cu* sau *în*).

Prezentarea noastră va fi organizată după cum urmează: (2.) definiție minimală a prepozițiilor; (3.) descrierea câtorva dintre utilizările lor : (3.1.) prepoziția *pe*, (3.2.) prepoziția *de* și (3.3.) prepozițiile *a* și *la*; (3.4.) câteva trăsături comune ale utilizărilor lexicale și, respectiv, funcționale ale celor patru prepoziții; (4.) posibilitățile de formalizare a contrastelor observate ; (5.) concluzii.

Descrierea datelor empirice privind cele patru prepoziții se va face cu ajutorul câtorva teste (în special sintactice), care vin în completarea celor evocate în primele paragrafe. Ținem să precizăm că, de-a lungul acestei expunerii, vom face apel uneori la noțiuni și ipoteze care au fost elaborate în cadrul mai larg al gramaticii generative, în speță în cadrul teoriilor cunoscute sub numele de *Principii și parametri* (sau *Guvernare și legare*) (Chomsky (1981)) și *Programul minimalist* (Chomsky (1995)).

2. Prepozițiile : definiția adoptată

Vom adopta pentru discuția de față definiția clasică dată prepozițiilor, anume de a fi capuri (morfologic invariabile), care se pot combina cu un complement de natură variată (dar în special nominală), proiectând astfel grupuri prepoziționale (vezi, între alții, Chomsky (1965), Pană Dindelegan (1997)). În calitate de centru de grup, prepoziția impune complementului său o serie de restricții gramaticale, printre care restricția de caz și cea de topică (GALR (2005)). Astfel, prepozițiile limbii române se pot construi fie cu acuzativul (*între*, *fără*, *la* etc.), fie cu genitivul (*contra*, *împotriva* etc.) sau cu dativul (*grație*, *datorită* etc.). În ce privește topica, trebuie subliniat că toate prepozițiile din română au o topică fixă în raport cu complementul lor, în sensul că aceasta îl precedă întotdeauna, de unde și numele de *pre-pozitie* (cf. *am pus cartea pe (această) masă* vs. **am pus cartea (această) masă pe*).

Prepozițiile funcționează fie ca predicate independente, exprimând de obicei relații circumstanțiale (spațiale/locative : *de*, *pe*, *spre*, *către*, *lângă* etc., temporale : *pe*, *la*, *sub*, *în* etc., cauzale : *grație*, *mulțumită*, *datorită* etc.), dar nu numai (vezi prepoziția *cu* pentru relațiile de asociere sau instrumentale), fie sunt subcategorizate de un element din structura în care sunt ocurente (*a crede în* → *credința în*, *a lupta împotriva* → *lupta împotriva*, *a opta pentru* → *opțiunea pentru*), fie apar din motive pur structurale, răspunzând unor constrângeri impuse de contextul în care apar (vezi, în acest sens, prepozițiile care funcționează ca mărci cazuale : *o carte a doi copii*, *o ușă de biserică*, *atribuirea de burse la zece elevi*).

Potrivit acestor distincții, se vorbește, la fel ca în cazul altor categorii, de existența a două clase de prepoziții: prepoziții *lexicale* și prepoziții *funcționale* (Rizzi (1988), van Riemsdijk (1990), Tseng (2000), Fagard (2006)). Primele corespund predicatelor independente și celor subcategorizate ; cele din urmă corespund prepozițiilor care apar din motive structurale (dar și din altfel de motive – vezi, spre exemplu, secțiunea următoare, unde va fi analizată prepoziția *pe* intervenind în construcția obiectului direct).

Cititorul va fi observat deja că niciuna din cele patru prepoziții în discuție nu se regăsește numai într-una dintre clase. Acesta este motivul pentru care unii cercetători le includ într-o a treia clasă, în speță clasa *prepozițiilor semilexicale* (Corver & van Riemsdijk (2001)).

În același timp, considerăm că nu este lipsit de importanță faptul că niciuna din cele patru prepoziții nu face parte din clasa celor care impun genitivul sau dativul, ci din clasa celor care se construiesc cu acuzativul (Avram (1997)).

În cele ce urmează, vom încerca să înregistrăm proprietățile care apropie unele dintre utilizările acestor prepoziții de o clasă (adică lexicală) sau de cealaltă (adică funcțională).

3. Descrierea datelor

3.1. Prepoziția *pe*²

Forma *pe* apare în contexte sintactice diverse și prezintă în general două tipuri de utilizări³, pe care le vom numi în continuare tipul *clasic* și tipul *special*.

Tipului clasic îi corespund exemple precum cele de mai jos :

- (1) a. *Copilul a pus cartea pe masă.*
b. *Copilul a venit la școală pe 10 septembrie.*
- (2) *Copilul contează pe profesor.*

Tipului special îi corespund exemple ca următorul:

- (3) a. *Copilul (l_i-)a întâlnit pe profesor_i.*
b. *L_i-au arestat pe el_i.*

Analiza acestor două seturi ridică o serie de probleme : (i) care este statutul grupurilor introduse de *pe*? și, implicit, (ii) cărei categorii îi aparține *pe*?; (iii) care este funcția (sintactică a) grupurilor precedate de *pe*?; (iv) în ce condiții apare *pe* în utilizările speciale?

O altă serie de probleme ca, de pildă, în ce fel trebuie analizate structurile cu *pe* și cu dublare clitică (cf. exemplele (3)), pot fi evident semnalate. Le vom lăsa deoparte, nefiind pertinente pentru expunerea de față.

Un început de răspuns la prima serie de probleme menționată poate fi dat dacă aplicăm celor două seturi de exemple un test de natură paradigmatică (Badia (1996)), în speță substituția printr-o prepoziție (lexicală) :

- (4) a. *Copilul a pus cartea pe/lângă/sub/după masă.*
b. *Copilul a venit la școală pe/la/în 10 septembrie.*
- (5) *Copilul contează pe/*de/*lângă/*după/*sub/*despre/*la profesor.*
- (6) a. *Copilul l-a întâlnit pe/*de/*lângă/*după/*sub/*despre/*la profesor.*
b. *L-au arestat pe/*de/*lângă/*după/*sub/*despre/*la el.*

O primă diferență se observă între exemplele din cele două seturi: în timp ce construcțiile (1) din primul set acceptă substituția printr-o altă prepoziție (cu schimbare de sens) (vezi (4)), construcțiile (2) din primul set și cele din (3), în al doilea set, nu acceptă această operație (vezi (5) și, respectiv, (6)).

Această diferență poate fi corelată cu remarcile pe care le-au făcut, pentru *a* din spaniolă și *by* din engleză, Zubizarreta (1985) și Demonte (1987). Autoarele observă că, în utilizările de genul celor din română (1) și (4), prepoziția restricționează din punct de vedere semantic complementul pe care îl guvernează; acest lucru nu se întâmplă însă în cazul construcțiilor din (3) și (6). Altfel spus, prepoziția *pe* din (1a) impune complementului său rolul tematic [Locativ]⁴, iar acesta explică de ce alternanța cu o altă prepoziție care impune același rol tematic este permisă (4a). Situația este aceeași în (1b) și (4b), cu diferența că rolul tematic este diferit, și anume [Timp].

² Vezi Mardale (2005a) pentru o analiză comparativă a utilizărilor lui *a* din spaniolă și *pe* din română.

³ Utilizări precum *a face pe prostul*, *a venit pe la prânz* nu vor fi analizate aici.

⁴ Este discutabilă proveniența rolului tematic, în sensul că se poate interpreta că rolul tematic [Locativ] este, în realitate, dat de verb (aici *a pune*), iar prepoziția *pe* nu face decât sa-l transmită numelui. Oricare dintre ipoteze ar fi corectă, un lucru este evident : trebuie să existe compatibilitate (semantică) între verb și prepoziție, astfel încât rolul tematic să fie transmis numelui (cf. **copilul a pus cartea pentru masă*).

Invers, prepoziția *pe* nu restricționează semantic complementul pe care îl guvernează în (3), acesta putând avea diversele roluri semantice atribuite de verb, așa cum se observă în exemplele (7) de mai jos. Aceasta explică de ce alternanța cu o prepoziție care impune un rol tematic precis nu este posibilă (6).

- (7) a. *Ion o vede/duce pe Maria.* [Temă]
b. *Ion o lovește/atacă pe Maria.* [Țintă]
b. *Ion o servește/iubește/ajută pe Maria.* [Destinatar/Beneficiar]
c. *Ion o rănește pe Maria.* [Pacient]
d. *Ion o știe de frică pe Maria.* [Cauză]

Cele spuse mai sus pot fi corelate cu faptul ca atribuirea (sau transmiterea) unui rol semantic precis este proprie predicatelor (și anume claselor lexicale), în timp ce absența acestei proprietăți este proprie elementelor care nu sunt predicate (și anume claselor funcționale). Ramâne de discutat statutul construcției din (2), care se comportă diferit (în raport cu același test) față de celelalte construcții din același set (vezi (5) vs (4)).

Pentru aceasta vom face apel la un alt test de natură paradigmatică, și anume substituția printr-un grup nominal (fără prepoziție). Rezultatele sunt de această dată clare: niciuna dintre construcțiile din primul set nu poate alterna cu un grup nominal (8); dimpotrivă, construcțiile din al doilea set acceptă această alternanță (9):

- (8) a. **Copilul a pus cartea (o) masă.*
b. **Copilul contează (un) profesor.*
(9) *Copilul a întâlnit profesorul/un profesor.*

De asemenea, niciuna dintre construcțiile din primul set nu poate alterna cu un clitic pronominal (8'), spre deosebire de construcțiile din setul al doilea, unde această alternanță este posibilă (9'):

- (8') **Copilul a pus cartea o.*
(9') *Copilul l-a întâlnit.*

Sintagmele introduse de *pe* în unele dintre utilizările clasice (este vorba despre cele în care *pe* este subcategorizat de verbul bază – vezi (2) *supra*) nu legitimează o predicție suplimentară sub forma unei propoziții reduse (Zubizarreta (1985), Ionescu (2000)) (10c). Singura posibilitate de a califica sintagma introdusă de *pe* este reprezentată de adjuncția unui grup adjectival (10b), care nu admite suprimarea grupului pe care îl modifică (10c) :

- (10) a. Î: *Pe cine contează profesorul?*
b. R: *Profesorul contează [pe elevi foarte inteligenți].*
c. R: **Profesorul contează [foarte inteligenți].*

În schimb, această operație este admisă de sintagmele „speciale” precedate de *pe*:

- (11) a. Î: *Cât de inteligenți îi consideră profesorul pe elevi?*
b. R: *Profesorul îi consideră [pe elevi][foarte inteligenți].*
c. R: *Profesorul îi consideră [foarte inteligenți].*

Rezultatele ultimelor trei teste sugerează, pe de o parte, că statutul sintagmelor în *pe* grupate sub tipul zis „clasic” se apropie de acela al grupurilor prepoziționale autentice, pe când cel al sintagmelor pe care le-am grupat sub tipul zis „special” se apropie de acela al grupurilor nominale; pe de altă parte, aceste rezultate sugerează că elementul *pe* din primul set de exemple este o prepoziție autentică (adică lexicală), în timp ce în al doilea set nu este o prepoziție autentică, ci una funcțională. Condițiile în care aceasta din urmă apare nu vor fi precizate aici. Ne vom limita la a spune că o serie de factori, printre care individualizarea și caracterul animat uman al numelui precedat de *pe*, dirijează uzul acestei prepoziții⁵.

Vom termina analiza construcțiilor în care apare *pe* cu două observații privind funcția sintactică a grupurilor pe care acesta le introduce. Am sugerat deja mai sus că sintagmele din

⁵ Pentru o ierarhie completă a acestor factori, cititorul este invitat să se raporteze la bogata literatură consacrată acestui subiect (vezi Aissen (2003) și referințele citate de această autoare).

(3), (7) sau (9), deși au proprietatea de a fi introduse printr-o prepoziție, funcționează ca obiecte directe ale unor verbe tranzitive. Acest lucru poate fi pus evidență dacă facem apel la testul pasivizării sintagmelor introduse de *pe*. Astfel, vom observa că sintagmele grupate sub tipul zis „clasic” nu admit pasivizarea (cu sau fără suprimarea lui *pe*) (12b), pe când sintagmele clasate ca „speciale” admit pasivizarea cu condiția ca *pe* să fie suprimat (Torrego Salcedo (1999)) (13b):

- (12) a. *Profesorul contează pe elevi.*
b. **Pe elevi/elevi(i) este contat de (către) profesor.*
- (13) a. *Profesorul l-a întâlnit pe copil/pe Ion.*
b. *Copilul/Ion a fost întâlnit de profesor.*

O altă diferență de comportament între cele două tipuri de utilizări apare când sintagmele în discuție sunt utilizate în poziția preverbală a frazelor copulative de tip definiție. Din această perspectivă, se poate constata că sintagmele locative pot apărea (chiar dacă numai marginal pentru unii vorbitori) în această poziție (14a), în timp ce sintagmele subcategorizate (14b) sau cele care funcționează ca obiecte directe sunt excluse din aceeași poziție (15):

- (14) a. *?Pe/sub/lângă masă este un loc potrivit pentru a pune o carte.*
b. **Pe/la 10 septembrie este data la care se vine la școală.*

- (15) **Pe profesor este persoana pe care copilul a întâlnit-o.*

Prin urmare, putem admite că există deosebiri între cele două serii de utilizări ale lui *pe*, care pot fi corelate cu apartenența la două categorii diferite.

3.2. Prepoziția *de*

Analiza prepoziției *de* poate părea mai puțin convingătoare decât cea a lui *pe* din secțiunea precedentă, deoarece, pe de o parte, testele de care dispunem sunt mai puțin numeroase, iar, pe de altă, dificultatea este sporită de multitudinea contextelor în care apare *de*.

În consecință, am ales pentru discuția de față numai două seturi de exemple, pe care le vom analiza aplicând aceeași metodă ca în paragrafele anterioare, adică le vom împărți în mod intuitiv în două tipuri. Vom exclude în mod deliberat alte tipuri cărora le corespund exemple precum *un pahar de cristal (de Boemia)*, *o vacanță de vară*, *un fel de casă (pe apă)*, *un soi de mere (acrișoare)*, *un kilogram de ardei (gras)*, *nebuna de mătușa (Mărioara)* etc⁶.

Primul tip este reprezentat de exemple precum cel de mai jos :

- (16) *(a veni →) venirea de la București*⁷

Al doilea este reprezentat de următoarele construcții :

- (17) a. *un fiu de rege*
b. *o ușă de biserică*

Contrastul dintre acestea poate fi scos în evidență, în primul rând, de chiar sensul construcțiilor. În timp ce în exemplul (16) este vorba de un sens locativ (mai precis despre desprinderea de un anume punct – desemnat de grupul prepozițional *la București*), în exemplele (17) este exprimată o relație de descendență (17a) sau o relație de apartenență (17b). Aceasta se poate verifica fie prin suprimarea prepoziției *de* din construcțiile respective ((18) vs. (19)), fie prin substituția acesteia printr-o prepoziție cu alt sens ((20) vs. (21)) :

- (18) *venirea la București*

- (19) a. **un fiu rege*
b. **o ușă biserică*

- (20) *venirea pe la București*

⁶ Pentru analiza unora dintre aceste exemple, vezi Mardale & Cuniță (în lucru).

⁷ Acest tip trebuie diferențiat de următorul : *casa de la munte*. A se nota că acesta poate fi analizat ca provenind dintr-un alt fel de structură propozițională decât cea cu verbul *a veni* din (16), în speță *am vizitat o casă la munte* (sau *la munte, am vizitat o casă*), în care *de* nu este prezent.

- (21) a. *un fiu pe rege
b. **o ușă pe biserică*

În (18) și (20) se observă că testele aplicate, deși schimbă (parțial) sensul (lexical al) sintagmelor, nu le afectează structura sintactică. În (19) și (21), aplicarea aceluiași teste face ca structurile respective să devină agramaticale. Cu alte cuvinte, substituția este posibilă acolo unde elementul substituit are același statut (categorial și/sau funcțional) cu cel al elementului prin care este substituit (vezi în special *de vs pe* din (20) și (21)); când această condiție nu este respectată, se obțin rezultate agramaticale.

O altă diferență pe care vrem să o subliniem cu privire la aceste date apare dacă facem apel la un al doilea test de natură paradigmatică, anume substituția printr-un grup adverbial sau prepozițional. Mai precis, se constată că exemplul (16) permite substituția printr-un grup adverbial; în acest caz, *de* se păstrează:

- (22) *venirea de acolo*

Din contră, exemplele date în (17) nu permit substituția printr-un grup adverbial, ci printr-un grup adjectival (23); în acest caz, *de* nu se păstrează:

- (23) a. *un fiu regal*
b. *o ușă bisericască*

Această din urmă diferență trebuie corelată cu alte două observații. Prima privește natura grupului pe care îl introduce *de*: în (16), acesta este un grup prepozițional proiectat de prepoziția *la* (aceasta explică, între altele, de ce alternanța cu un grup adverbial este permisă). Trebuie notat că numele pe care îl precedă *la* este un nume propriu. Acesta poate fi însă și un nume comun, iar, în astfel de situații, se poate combina atât cu determinanți (definiți sau nedefiniți) (24), cât și cu modificatori (25):

- (24) a. *venirea de la o petrecere*
b. *venirea de la această petrecere / petrecerea burlacilor*
(25) a. *venirea de la muntele vrăjit*
b. *venirea de la o petrecere de burlaci*
c. *venirea de la școala numărul 5*

În (17), acesta este un grup nominal al cărui centru nu poate fi un nume propriu (26a), ci exclusiv un nume comun care nu poate avea determinanți (26b-c), dar care se poate combina cu modificatori de diferite feluri (27):

- (26) a. *un fiu de Ion
b. **un fiu de un rege/regele*
c. **un fiu de acest rege*
(27) a. *un fiu de rege african*
b. *o ușă de biserică ortodoxă/de lemn*

Altfel spus, *de* din exemplele de felul celor date în (17) nu se poate combina cu un grup determinant, ci numai cu un grup nominal incomplet (și anume căruia îi lipsește proiecția funcțională reprezentată de determinant – vezi Szabolcsi (1984) și Abney (1987) pentru formalizarea acestui contrast).

A doua observație se bazează pe prima și privește denotația pe care o are grupul precedat de *de*: în timp ce în (16) grupul introdus prin *de* (mai exact complementul prepoziției *la*) denotă un individ specific sau un individ nespecific (după cum numele se combină cu un determinant definit sau nedefinit – vezi (24)), în (17), grupul introdus prin *de* denotă o proprietate (care se aplică individului denotat de centrul sintagmei complexe, în speță grupurile *un fiu* și *o ușă*)⁸.

În fine, contrastul dintre cele două utilizări ale lui *de* se poate observa și în context copulativ (Milner (1982)):

---

⁸ Pentru formalizarea corelației dintre statutul categorial și tipul denotațional al expresiilor nominale, vezi, între alții, Kolliakou (1999), Dobrovie-Sorin & Laca (2003), Dobrovie-Sorin & Beyssade (2005).

- (28) ??venirea este de la București (nu de la Brașov)
 (29) a. fiul este de rege (nu de sclav)
 b. ușa este de biserică (nu de altar)

3.3. Prepozițiile *a* și *la*

Ca și în cazurile precedente, prepozițiile *a* și *la* pot apărea în structuri în care pot fi substituie printr-o prepoziție (lexicală) (30), dar și în structuri în care această operație nu este permisă (31)⁹:

- (30) a. *caiete a 5 lei bucata* → *caiete de 5 lei bucata*
 b. (*a merge >*) *mersul la munte* → *mersul spre/către/pe munte*
 (31) a. *cartea a doi copii* → **cartea pentru/cu/despre doi copii*¹⁰
 b. *a spune la o sută de copii* → **a spune pentru/lângă/despre o sută de copii*
 b'. *a spune la copii* (pop./fam.) → **a spune pentru/lângă/despre copii*¹¹

În ultimele structuri, apariția lui *a* sau a lui *la* este în funcție de determinantul pe care îl ia numele; mai exact, atunci când determinantul (înțeles aici ca o categorie mai largă – vezi Giurgea (în lucru)) nu poate avea o formă flexionară (adică sintetică) de genitiv-dativ, inserarea lui *a/la* este obligatorie; acest fenomen se întâlnește cu determinanții realizați fie ca numerale cardinale (vezi (31) mai sus), fie ca expresii cantitative (32) (apud Giurgea (op. cit.)). Fenomenul se mai întâlnește cu anumite pronume sau adjective pronominale (33):

- (32) a. *Am dat note bune la o mulțime de elevi.*
 a'. **Am dat note bune unei mulțimi de elevi.*
 b. *adăugarea a un pic de zahăr*
 b'. **adăugarea unui pic de zahăr*
 (33) a. *afirmația este contra a ceea ce s-a spus mai devreme*
 b. *s-a ridicat împotriva a tot satul*

Deosebirea dintre structurile din (30) și (31) devin mai evidente dacă substituim grupurile precedate de *a* și *la* printr-un grup nominal marcat de genitiv-dativul morfologic. Se observă că testul eșuează în cazul exemplurilor (30), dar nu în cazul celor din (31):

- (30') **mersul muntelui*
 (31') a. *cartea unor copii/copiilor*
 b. *a spune unor copii/copiilor*

Substituția este posibilă în (31') cu condiția ca numele la cele două cazuri oblice să se combine cu un determinant care permite o morfologie flexionară, în speță determinatul in/definit. Acest paralelism între forme sintetice (și anume cu morfologie flexionară) și forme analitice (și anume cu *a* sau *la*) a dus la ipoteza identității funcționale dintre desinențele cazuale și prepozițiile „speciale” (vezi, între mulți alții, Renzi (1984), Giusti (1993)).

În mod asemănător credem că trebuie analizată și prepoziția *de* din exemplele (34) comportând un nume deverbal. În afară de faptul că numele centru al sintagmei complexe este de proveniență verbală, o deosebire care trebuie subliniată cu privire la construcțiile din (31) – (33) și cele din (34) este reprezentată de aceea că apariția lui *de* nu este constrânsă de prezența unui determinant invariabil, ci de absența însăși a unui determinant:

- (34) a. *atribuirea de burse*
 b. *construirea de case (și de palate)*

⁹ Nu ne vor interesa aici exemple precum *a mirosi a (pâine caldă)* sau *a se gândi la (nemurirea sufletului)*.

¹⁰ Unele dintre aceste exemple pot fi interpretate în condițiile în care se schimbă tipul de structură (vezi structură cu argument vs structură cu modificador).

¹¹ Singura alternanță permisă este reprezentată de prepoziția (lexicală) *către*. Având un sens direcțional, sens pe care l-a păstrat (parțial) și *la* în utilizarea de tip special, prepoziția *către* este semantic compatibilă cu *la*, de unde și posibilitatea substituției.

În aceste cazuri, se admite că numele deverbale (*a atribui* → *atribuire*, *a construi* → *construire*) își pierd capacitatea de a atribui caz argumentelor pe care le moștenesc de la verb și, în consecință, necesită un element care să îndeplinească acest rol, în speță prepoziția *de* (Cornilescu (în lucru)).

Oricare ar fi rolul precis al lui *a*, *la* sau *de* în astfel de construcții, este evident că acesta nu este același cu cel din construcțiile de felul celor din (30). Prin urmare, ne putem întreba dacă această diferență funcțională poate fi corelată cu o diferență categorială.

3.4. Proprietăți comune utilizărilor lexicale și funcționale

Încheiem prezentarea datelor privind cele patru prepoziții cu o scurtă descriere a două proprietăți comune utilizărilor lexicale și funcționale.

Este vorba, în primul rând, de o particularitate morfosintactică a prepozițiilor limbii române: când acestea guvernează un nume care nu se combină cu niciun constituent adnominal, articolul definit este exclus¹², iar interpretarea care se obține este de tip definit. Exemplificăm această afirmație cu cele două tipuri de utilizări ale prepozițiilor *la* și *pe*:

(35) a. *Ne-am întâlnit cu toții la munte/*la muntele.*

b. *Zăpada se așternuse pe drum/*pe drumul.*

(36) a. *Dădea apă la cai/*la caii.* (pop./fam.)

b. *L-a salutat respectuos pe profesor/*pe profesorul.*

Invers, când prepoziția precedă un nume care comportă un constituent adnominal, articolul definit trebuie să apară :

(37) a. *Ne-am întâlnit cu toții la muntele Omu/*la munte Omu.*

b. *Zăpada se așternuse pe drumul din fața casei/*pe drum din fața casei.*

(38) a. *Dădea apă la caii care terminaserău cursa/*la cai care terminaserău cursa.* (pop./fam.)

b. *L-a salutat respectuos pe profesorul de matematică/*pe profesor de matematică.*

În al doilea rând, este vorba de comportamentul acestor prepoziții în raport cu testul coordonării. Mai precis, atunci când precedă o coordonare de două sau mai multe nume, fiecare dintre prepozițiile analizate trebuie repetată înaintea fiecărui membru al sintagmei coordonate. Altfel spus, aceste prepoziții nu se pot folosi cu un constituent mai mare decât sintagma simplă, adică alcătuită din centru și, opțional, complemente/modificatori. Exemplificăm, de data aceasta, cu cele două tipuri de utilizări ale prepozițiilor *a* și *de*:

(39) a. *chibrituri a 50 de bani bucata și a 6 lei duzina/*a 50 de bani bucata și 6 lei duzina*

b. *sosirea de la București și de la Brașov/*de la București și la Brașov*

(40) a. *cărțile a trei studenți și a doi profesori/*a trei studenți și doi profesori*

b. *un fiu de rege și de sclavă/??de rege și sclavă*

4. Posibilități de analiză

Diferențele de comportament ale celor patru prepoziții descrise în secțiunea precedentă oferă mai multe posibilități de formalizare în funcție de cadrul teoretic adoptat. Oricare ar fi acesta, analizele pe care le cunoaștem converg toate către aceeași idee: tipul numit aici „clasic” (vezi exemplele (1), (2), (16) și (30) de mai sus) corespunde utilizărilor lexicale ale categoriei prepoziție. Cu alte cuvinte, cele patru elemente grupate sub acest tip pot fi definite ca prepoziții autentice, adică lexicale. Caracterizarea acestora se regăsește, în mare parte, în definiția pe care am adoptat-o la începutul acestei expuneri și poate fi, bineînțeles, detaliată.

Stowell (1981) și Emonds (1985), de pildă, propun o analiză a prepozițiilor (lexicale) în termeni de trăsături categoriale (vezi și Chomsky (1981)). După acești autori, prepozițiile sunt categorii [-N; -V] care, în virtutea primei trăsături, pot atribui caz (și uneori rol tematic)

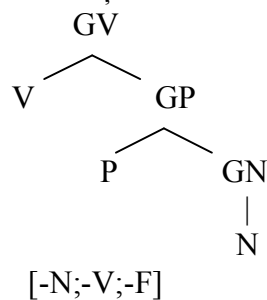
¹² Situația nu este aceeași cu modificatorii prepoziționali ai numelui : *o casă cu grădină tropicală, o cabană fără ferestre din lemn, un pahar de cristal de Boemia* etc.

complementului (nominal) pe care-l domină. Din această perspectivă, prepozițiile se aseamănă cu verbele (fiind categorii [-N;+V]).

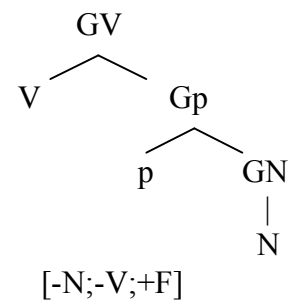
Analizele oferite în literatură nu sunt însă la fel de unitare în ce privește tipul zis „special” de utilizări ale lui *a*, *de*, *la* și *pe*. Acestea pot fi împărțite în două clase: (i) analize care atribuie statutul de prepoziție elementelor în discuție, dar care le tratează ca pe un tip special de capuri (funcționale sau slabe); (ii) analize care nu le atribuie statutul de prepoziție, ci le tratează ca mărci cu diverse funcții.

Problema care se pune cu privire la prima clasă de analize este reprezentată de natura proiecției funcționale. Analize de genul celei oferite de van Riemsdijk (1990), în cadrul gramaticii generative, propun o caracterizare a acestor capuri în termeni de trăsături funcționale. Altfel spus, pe lângă trăsăturile [-N;-V], matricea unei prepoziții funcționale ar cuprinde și o trăsătură [+F]. Avantajul unei astfel de analize este că se păstrează paralelismul între categoriile lexicale și funcționale, pe de o parte, pentru că și unele, și celelalte reprezintă proiecții (ca în structurile (41) cu *pe* de mai jos – vezi P vs p)¹³ și, pe de alta, pentru că matricea de trăsături a celor două tipuri de categorii poate fi considerată ca fiind aceeași, cu diferența totuși că ea se actualizează în mod diferit (ca [+] sau ca [-]) (ca în (41) mai jos). Dezavantajul acestei analize îl reprezintă faptul că natura trăsăturii [+/-F] nu este precizată și mai ales că nu este specifică numai prepozițiilor, ci și altor categorii. Cu alte cuvinte, realizarea trăsăturii [F] ca [+] în matricea unei categorii (lexicale) duce la transformarea acesteia într-o categorie funcțională.

(41) a.

b.

pune pe masă

duce pe copil

În această primă clasă de analize, trebuie subliniate și cele propuse de Tseng (2002) și Abeillé & al. (2003) în cadrul gramaticii de tip categorial HPSG¹⁴. Analizând, între altele, prepozițiile *à* și *de* din limba franceză, autorii propun o ipoteză în termeni de capuri slabe. Mai precis, un cap slab (adică un element care formează o sintagmă) este un cap care moștenește trăsăturile complementului cu care se combină. În situația de față, prepozițiile moștenesc trăsăturile nominale ale numelui, iar aceasta explică de ce grupurile introduse de una dintre prepozițiile cu utilizări speciale se comportă ca sintagme nominale, și nu prepoziționale (vezi, în acest sens, exemplele (8) – (11) sau (30) – (31)/(31') de mai sus). Soluția pare convingătoare cu atât mai mult cu cât „împrumutul” de trăsături de la complementul nominal nu exclude păstrarea trăsăturilor de bază ale prepoziției. Aceasta explică de ce prepozițiile în utilizările clasice și, respectiv, speciale (adică lexicale și, respectiv, funcționale) pot avea o serie de comportamente comune (vezi, în acest sens, 3.4.).

În fine, cea de-a doua clasă de analize se bazează pe ideea că, în utilizările de tip special, unități de felul celor analizate în acest articol nu aparțin, în particular, clasei prepozițiilor și nu se numără, în general, printre categoriile (lexicale sau funcționale) ale unei limbi. Altfel spus, astfel de unități nu proiectează în general grupuri, ci se atașează, la fel ca afixele, la o anumită categorie. În funcție de specificul categoriei pe care o selectează, acestea

¹³ În analiza lui van Riemsdijk (1990) se regăsește și o a patra trăsătură [+/- Max], care corespunde proiecțiilor maximale și, respectiv, nonmaximale (adică intermediare).

¹⁴ Din engl. *Head-driven Phrase Structure Grammar*.

sunt analizate ca simple mărci care îndeplinesc diverse funcții : (i) mărci cazuale, înțelese (a) ca mărci care atribuie caz numelor aflate într-o structură în care nu pot primi caz de la categoria care le guvernează (Milner (1982), de Jong (1992), Grosu (1998)) sau (b) mărci care au preluat, în diacronie, funcțiile desinențelor cazuale din latină (Marouzeau (1922), Renzi (1984), Giusti (1993)); (ii) mărci ale adjuncției (Rubin (2002)); (iii) mărci ale marcării diferențiale a obiectului direct (Lazard (1994), Ionescu (2000), Aissen (2003), Floricic (2003)) etc. Apariția acestora din urmă poate fi dirijată de unul dintre factorii următori: (a) individualizare (Niculescu (1965), Pană Dindelegan (1997)), (b) gen zis *personal* (Racoviță (1940), Graur (1945), Cornilescu (2000)), (c) ambiguitate între subiect și obiectul direct (Pușcariu (1922), Onu (1959), Guțu Romalo (1973)).

După cum se poate observa, o analiză în termeni de mărci este comodă, în sensul că se pot grupa sub o etichetă generală (și credem că din acesată cauză puțin clară) elemente dintre cele mai eterogene.

5. Concluzii

Așa cum am spus în introducerea acestei prezentări, nu ne propunem să adoptăm una dintre analizele pe care le-am trecut în revistă.

Ne-am limitat, de-a lungul acestei prezentări, la a sublinia că distincția generală între categorii zise *lexicale* și categorii zise *funcționale* se poate aplica și unităților *a*, *de*, *la* și *pe* din limba română. Am încercat să arătăm acest lucru prin aplicarea câtorva teste ale căror rezultate au scos în relief o serie de diferențe. Acestea pot fi grupate în două clase și pot fi formalizate în moduri diferite.

Referințe bibliografice

- Abeillé, Anne & al. (2003), „The syntax of French *à* and *de*: an HPSG analysis“, in Saint-Dizier P. (ed.), *The syntax and the semantics of prepositions*, Kluwer, Dordrecht, p. 133-144.
- Abney, S. (1987), *The English noun phrase in its sentential aspect*, Doctoral dissertation, MIT, Cambridge, Massachusetts.
- Aissen, Judith (2003), „Differential Object Marking: Iconicity vs. Economy“, in *Natural Language and Linguistic Theory*, 21, p. 435-483.
- Avram, Mioara (1997), *Gramatica pentru toți*, ediția a doua, Editura Humanitas, București.
- Badia, T. (1996), „Prepositions in Catalan“, in Balari, S. & Dini, L. (eds.), *Romance in HPSG*, CSLI Publications, Stanford, California, p. 109-149.
- Baker, M. (2003), *Lexical Categories*, Cambridge University Press.
- Borer, Hagit (2004), *Structuring Sense*, Oxford University Press.
- Chomsky, N. (1965), *Aspects of the Theory of Syntax*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Chomsky, N. (1981), *Lectures on Government and Binding*, Foris, Dordrecht.
- Chomsky, N. (1995), *The Minimalist Program*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Cornilescu, Alexandra (1993), „Notes on the Structure of Romanian DP and the Assignment of the Genitive Case“, in *University of Venice Working Papers in Linguistics* 3.2., p. 107-133.
- Cornilescu, Alexandra (2000), „Notes on the Interpretation of the Prepositional Accusative in Romanian“, in *Bucharest Working Papers in Linguistics*, Departament of English, Faculty of Foreign Languages and Literatures, University of Bucharest, vol. II, nr. 1 / 2000, p. 91-106.
- Corver, N. & van Riemsdijk (eds.) (2001), *Semi-lexical Categories*, Mouton de Gruyter, Berlin, New York.
- Cornilescu, Alexandra (în lucru), „Nominalizations“, in Dobrovie-Sorin, Carmen & Pană Dindelegan, Gabriela (eds.), *The Essential Grammar of the Romanian Language* (în lucru), manuscris disponibil pe site-ul www.linguist.jussieu.fr/~mardale

- Demonte, Violeta (1987), „C-Command, Prepositions, and Predication”, in *Linguistic Inquiry*, 18, p. 147-157.
- Dobrovie-Sorin, Carmen & Beyssade, Claire (2005), „A syntax based analysis of predication”, in *Journées de Sémantique et Modélisation 3*, ENS Paris, 17-18 march.
- Dobrovie-Sorin, Carmen & Laca, Brenda (2003), „Les noms sans déterminant dans les langues romanes”, in Godard, Danièle (coord.), *Les langues romanes. Problèmes de la phrase simple*, Editions du CNRS, p. 235-281.
- Emonds, J. E. (1985), *A unified theory of syntactic categories*, Foris, Dordrecht.
- Fagard, B. (2006), *Evolution sémantique des prépositions dans les langues romanes*, Thèse de Doctorat, Université Paris 7 & Università Roma 3.
- Floritic, F. (2003), „Notes sur l'accusatif prépositionnel en Sarde”, in *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, t. 98, fasc. I, p. 247-303.
- GALR (2005) = *Gramatica Limbii Române*, Vol. I – *Cuvântul*, Vol. II – *Enunțul*, Editura Academiei Române, București.
- Giurgea, I. (în lucru), „Determiners, articles and pronouns”, in Dobrovie-Sorin, Carmen & Pană Dindelegan, Gabriela (eds.), *The Essential Grammar of the Romanian Language* (în lucru), manuscris disponibil pe site-ul www.linguist.jussieu.fr/~mardale
- Giusti, Giuliana (1993), *La sintassi dei determinanti*, Unipress, Padova.
- Graur, A. (1945), „Contributions à l'étude du genre personnel en roumain”, in *Bulletin linguistique*, nr. 13, p. 97-98.
- Grosu, A. (1998), „On the Distribution of Genitive Phrases in Romanian”, in *Linguistics*, 26, p. 931-949.
- Guțu Romalo, Valeria (1973), *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Ionescu, E. (2000), „The Role of *pe* in the Direct Object construction in Romanian (some critical remarks)”, in *Bucharest Working Papers in Linguistics*, Departament of English, Faculty of Foreign Languages and Literatures, University of Bucharest, vol. II, 1, p. 81-91.
- de Jong, Jelly (1992), „The prepositions *a*, *of* and *by* as Dummy Case Markers”, in *Catalan Working Papers in Linguistics (Bellaterra)*, 2, p. 183-204.
- Kolliakou, Dimitra (1999), „DE-phrase Extractability and Individual / Property Denotation”, in *Natural Language and Linguistic Theory*, 17, p. 713-781.
- Lazard, G. (1994), *L'Actance*, Presses Universitaires de France, Paris.
- Mardale, A. & Cuniță, Alexandra (în lucru), „Adnominal Prepositional Phrases”, in Dobrovie-Sorin, Carmen & Pană Dindelegan, Gabriela (eds.), *The Essential Grammar of the Romanian Language* (în lucru), manuscris disponibil pe site-ul www.linguist.jussieu.fr/~mardale
- Mardale, A. (2005b), „Case Marking and Prepositional Marking. Some Remarks Concerning DE-Phrases in Romanian”, in *Bilbao-Deustko Student Conference in Linguistics*, Universidad de Deustko, Bilbao, 23-25 june.
- Mardale, A. (2005a), „Le statut de *pe* en roumain et de *a* en espagnol”, in *Journée Formes Faibles*, Université Paris 7, 22 janvier.
- Mardale A. (2002), „Note despre construcția obiectului direct prepozițional în română și în spaniolă”, in *Studii și cercetări lingvistice*, 1-2, LIII, Editura Academiei Române, București, p. 77-94.
- Marouzeau, J. (1922), *L'ordre des mots dans la phrase latine*, Champion, Paris.
- Milner, J.-C. (1982), „Les génitifs adnominaux en français”, in *Ordres et raisons de langues*, Editions du Seuil, Paris, p. 69-140.
- Niculescu, A. (1965), „Obiectul direct prepozițional în limbile române”, in *Individualitatea limbii române între limbile române*, Editura Științifică, București.
- Onu, L. (1959), „L'origine de l'accusatif roumain avec *p(r)e*”, in *Recueil d'études romanes*, IXème Congrès International de linguistique romane à Lisbonne, Bucarest.

- Până Dindelegan, Gabriela (1997), „Din nou despre statutul prepoziției. Cu referire specială la prepoziția PE“, in *Limba Română*, XLVI, 1-3, ianuarie – iunie, p. 165-174.
- Pușcariu, S. (1922), „Despre p(r)e la acuzativ“, in *Dacoromania*, II, p. 565-581.
- Racoviță, C. (1940), „Sur le genre personnel en roumain“, in *Bulletin linguistique*, 7, p. 154 ș.u.
- Renzi, L. (1984), „Le développement de l'article en roman“, in Buridant, C. (coord.), *Romanistique – Germanistique. Actes du Colloque de Strasbourg*, Presses Universitaires de Strasbourg, p. 299-317.
- Renzi, L. (coord.) (1988), *Grande Grammatica di consultazione*, vol. I, il Mulino, Bologna.
- van Riemsdijk, H. (1990), „Functional Prepositions“, in Pinkster, H. & Genée, Inge (eds.), *Unity in diversity*, Foris, Dordrecht, p. 229-241.
- Rizzi, L. (1988), „Il sintagma preposizionale“, in Renzi, L. (coord.), *Grande Grammatica di consultazione*, il Mulino, Bologna, p. 507-531.
- Rubin, E. J. (2002), *The Structure of Modifiers*, manuscris, versiune electronică, www.hum.utah.edu/linguistics/Faculty/rubin.htm
- Stowell, T. (1981), *Origins of Phrase Structure*, Doctoral dissertation, MIT, Cambridge, Massachusetts.
- Szabolcsi, Anna (1984), „The possessor that ran away from home“, in *The Linguistic Review*, 3, p. 69-102.
- Torrego Salcedo, Esther (1999), „El complemento directo preposicional“, in Bosque Muñoz, I. & Demonte Barreto, Violeta (coord.), *Gramática descriptiva de la lengua española*, Espasa-Calpe, Madrid, p. 1779-1807.
- Tseng, J. (2000), *The Representation and Selection of Prepositions*, Doctoral Dissertation, University of Edinburgh.
- Tseng, J. (2002), „Remarks on marking“, in van Eynde, F., L. Hellan & D. Beermann (eds.), *Proceedings of the 8th International Conference on HPSG*, Stanford: CSLI Publications, p. 267-283.
- Zubizarreta, Maria Luisa (1985), „The Relation between Morphophonology and Morphosyntax : The Case of Romance Causatives“, in *Linguistic Inquiry*, 16, p. 247-289.